

**РОЗВИТОК СПІВРОБІТНИЦТВА БІЛОРУСІ ІЗ
ЗАРУБІЖНИМИ КРАЇНАМИ В ПОВОЄННИЙ ЧАС**

Показано основні напрямки співробітництва Білорусі із зарубіжними країнами після Другої світової війни. Розглянуто форми таких стосунків, проблеми білоруської дипломатії.

***Ключові слова:** Білорусь, зовнішня політика, культурні зв'язки, міжнародне співробітництво.*

Тенденції зовнішньополітичного співробітництва в історії республік колишнього СРСР, який був державою, побудованою за федеративною ознакою, з дуже широкими, у декларативному плані, повноваженнями союзних республік, на практиці завжди означали суворе підпорядкування єдиному центру в Москві. Спроби здійснення самостійну зовнішньополітичну діяльність завжди виявлялися приреченими на невдачу, хоча Білорусь, як і Україна, була учасником ООН. Історія співпраці з іншими державами, спроби певних самостійних кроків у цьому напрямку викликають велику зацікавленість для дослідника. За радянських часів здійснювався аналіз подібної практики, у низці таких досліджень можна відзначити роботи Лейкіна Є.О. [1], Богомолова О.Т. [2]. Цікавий матеріал з цієї проблеми містять і колективні роботи того часу [3].

За роки, що минули після закінчення Другої світової війни, БРСР перетворилася на республіку з розвиненим промисловим потенціалом. Було створено автомобільну, тракторну, верстатобудівну, радіоелектронну, нафтовидобувну, нафтопереробну та нафтохімічну промисловість, налагоджено виробництво автоматичних ліній, електронно-обчислювальних машин, низьковольтної апаратури, калійних добрив, деревоволокнистих і деревостружкових плит. Це й зумовило швидке зростання її участі в зовнішньоторговельній і, як наслідок, у зовнішньополітичній діяльності Радянського Союзу. Важливим напрямком діяльності Білорусі на міжнародній арені був розвиток рівноправного, взаємовигідного економічного, торговельного та науково-технічного співробітництва з іншими країнами. Однак, у перші повоєнні роки на розвитку зарубіжних зв'язків Білорусі позначився ряд обставин: труднощі відновлення господарства, «холодна війна» між протилежними політичними системами, політика «закритості» радянського суспільства, практика підозрілого ставлення влади до всіх, хто мав контакти з представниками інших країн. Серйозною перешкодою стала й розгорнута в другій половині 1940-х - початку 1950-х рр. кампанія боротьби з так званим космополітизмом і підлабузництвом перед Заходом. У цих умовах навіть постанову Ради Міністрів БРСР і ЦК КП(б)Б про організацію Білоруського товариства культурних зв'язків із закордонням, ухвалену 1946 р., було реалізовано лише в 1952 р.

Лише у зв'язку з «відлигою», що розпочалася після смерті Й.Сталіна, з'явилися перші позитивні зміни в міжнародних контактах. У 1953 р. при Раді Міністрів БРСР було створено управління з іноземного туризму. У 1955 р. Білорусь відвідали перші іноземні групи туристів, і понад 100 осіб з Білорусі

побувало за кордоном [4]. У подальшому зарубіжні зв'язки, особливо з країнами соціалістичної співдружності, стали розвиватися більш успішно. Цьому сприяв економічний і культурний розвиток Білорусі, а також новий зовнішньополітичний курс, прийнятий в СРСР у період десталінізації.

Розширювалися культурні зв'язки Білорусі із зарубіжними країнами. Якщо в 1952 р. в республіці побувало 10 зарубіжних делегацій, у 1956 р. - 45, то в 1957 р. - близько 100. Здебільшого це були делегації з соціалістичних країн. Загалом у 1951-1958 рр. Білорусь відвідало понад 350 громадських, парламентських і профспілкових делегацій, творчих колективів. У свою чергу, частіше стали виїжджати за кордон представники білоруської науки та культури. Значну роботу в цьому напрямку проводило Білоруське товариство культурних зв'язків із закордонням (БілТКЗ), перетворене в 1958 р. на Білоруське товариство дружби та культурних зв'язків із зарубіжними країнами. З другої половини 1950-х рр. у Білорусі стали практикуватися дні національних культур окремих країн, тематичні кінофестивалі, виставки тощо. У 1958 р. такі заходи було проведено спільно з Польщею та Болгарією.

У Білорусі стали відзначатися події, пов'язані зі знаменними датами у світовій культурі. Відзначалися, зокрема, ювілеї давньогрецького драматурга Арістофана, голландського живописця Г.Рембрандта, італійського драматурга К.Гольдоні, данського казкаря Г.К.Андерсена, англійського письменника й громадського діяча Б.Шоу. Поступово активізувалися й зарубіжні наукові зв'язки. У 1955 р. і 1958 р. групи білоруських учених-академіків брали участь у міжнародних конференціях у Женеві щодо використання атомної енергії в мирних цілях. У 1958 р. в наукові відрядження за кордон виїжджали 23 вчені АН БРСР. Розширювався обмін науковою інформацією та періодичними виданнями. АН БРСР у цей час направляла свої видання на 123 закордонні адреси до 29 країн світу. В обмін на це тільки в 1957 р. вона отримала 3,7 тис. наукових зарубіжних видань [5].

У 1950-і рр. важливим напрямком зовнішньої політики Білорусі стала боротьба за утвердження мирного співіснування держав з різним суспільним ладом, встановлення взаємовигідних економічних і культурних зв'язків. Республіка брала участь у вирішенні різнобічних проблем життя міжнародного співтовариства. Її представники постійно працювали на сесіях Генеральної Асамблеї ООН, більш ніж у 100 міжнародних конференціях і нарадах.

Значним напрямком міжнародної діяльності Білорусі стало доручення до руху поріднених міст та відповідних територіальних одиниць. Першими були Мінськ і Нотінгем (Великобританія), що стали побратимами в 1957 р. У 1958 р. 7 міст Білорусі мали такі зв'язки з 14 містами 9 країн: Анголи, Великобританії, Бельгії, Індії, США, Мексики, Фінляндії, Франції та Японії. У цьому ж році всі шість областей Білорусі мали систематичні зв'язку з воєводствами, округами й областями в Польщі, Німецькій Демократичній Республіці (НДР), Болгарії, Чехословаччині.

Активна діяльність Білорусі на міжнародній арені обумовила створення відповідних органів у системі державного управління. Було створено постійну комісію у закордонних справах Верховної Ради БРСР, спеціальні підрозділи в Раді Міністрів, Держплані та інших відомствах. Створювалися й громадські

організації. З 1958 р. активно працював Комітет молодіжних організацій БРСР, який уже того ж року налагодив зв'язки із союзами та об'єднаннями молоді понад 20 країн світу, з 1974 р. - Білоруське товариство з культурних зв'язків зі співвітчизникам за кордоном «Батьківщина». Міжнародне визнання отримала діяльність Білоруського комітету захисту миру, заснованого в 1951 р. Усе це призвело до розширення зв'язків із зарубіжними країнами. Білоруське товариство дружби й культурного зв'язку із зарубіжними країнами, наприклад, у 1985 р. підтримувало відносини з 300 організаціями 75 країн. За участю громадських організацій на території республіки проводилися мітинги, марші, конгреси, зустрічі та інші заходи.

Білорусь підписала й ратифікувала конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1962 р.), про політику в галузі зайнятості (1967 р.), про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1969) тощо. З ініціативи білоруської делегації в 1975 р. ООН ухвалила декларацію про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру та на користь людству. Якщо наприкінці 1950-х рр. республіка була учасницею 54 міжнародних договорів, то в середині 1980-х р. - понад 160 [6]. Діяльність Білорусі на міжнародній арені координувалися, узгоджувалися з політикою СРСР, країн-учасниць Варшавського договору та членів Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ).

Білорусь підписала також важливі акти щодо захисту прав людини: про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1966 р.); про громадянські та політичні права; про економічні, соціальні та культурні права (1968 р.). Однак, протягом 1970-1980-х рр. республіканське законодавство так і не було приведено у відповідність з деякими положеннями цих документів. Це стосується, насамперед, права вільного пересування громадян, їх виїзду за кордон і повернення, направлення громадянами скарг у разі порушення їхніх прав до міжнародного Комітету з прав людини та ін.

Розширювалися зовнішньоекономічні зв'язки Білорусі, які здійснювалися, як правило, через загальносоюзні спеціалізовані відомства та організації. У 1957 р. Мінський автозавод виконував експортні замовлення для 21 країни світу, продукція тракторного заводу постачалася до 20 держав, це були переважно члени РЕВ, а також країни Азії, Африки, що розвивалися. У 1958 р. 20 підприємств республіки виконували замовлення всесоюзних зовнішньоторговельних організацій. З Білорусі за кордон постачалися верстати, електротехнічні вироби й деякі інші товари. Обсяг експорту промислової продукції на цей час порівняно з 1953 р. зріс більш ніж утричі.

У 1950-і рр. вироби білоруської промисловості експонувалися на міжнародних виставках у Лейпцігу, Відні, Ліоні, Карачі тощо. Тільки в 1956 р. Білорусь брала участь у 14 міжнародних виставках. У 1958 р. на Всесвітній виставці в Брюсселі деякі товари з БРСР були удостоєні найвищих нагород, у тому числі двох премій «Гран-прі». Золотими медалями були нагороджені трактори «Білорусь», 40-тонний автосамоскид, радіоприймач «Дружба».

З кінця 1950-х до середини 1980-х рр. у багато разів зросли експортні поставки, збільшився імпорт. Якщо в 1956 р. тільки 100 підприємств Білорусі постачали свою продукцію до 47 зарубіжних країн, то в 1985 р. - уже 300

підприємств – більш ніж до 100 держав. У цей час Білорусь брала участь у будівництві нафтопроводу «Дружба», створенні об'єднаної енергосистеми «Мир», газопроводу Кобрин - Брест - Варшава. Однак її зовнішньоекономічна діяльність регламентувалася загальносоюзними органами, і валютні надходження білоруським постачальникам були незначними.

Відповідно до міжнародної програми в Білорусі в 1960-1980-і рр. здійснювалася підготовка кадрів для зарубіжних держав. До 1985 р. було підготовлено близько 10 тис. фахівців (переважно з країн, що розвивалися), у тому числі 4 тис. іноземців закінчили виші, понад 1 тис. - технікуми, багато з них стали висококваліфікованими робітниками.

Істотну роль у міжнародному співробітництві Білорусі відігравали культурні, наукові, туристичні та спортивні зв'язки. Культурний і науковий обмін із зарубіжними країнами постійно розширювався. За 1946-1985 рр. за кордоном побачили світ 342 твори 55 білоруських письменників, які знайомили іноземного читача з культурою, соціальним досвідом білоруського народу. Найбільшу популярність за кордоном отримали твори Я.Купали, Я.Колоса, Я.Бриля, І.Мележа, А.Адамовича, В.Короткевича, М.Танка та ін.. 25 мовами світу було видано за кордоном твори В. Бикова. Традиційними стали проведення днів національних культур, міждержавний обмін виставками, кінофільмами, творчими колективами. Тільки в 1985 р. представники білоруської культури й мистецтва виступали в 39 країнах, а БРСР, у свою чергу, прийняла діячів культури з 17 держав. Починаючи з 1960-х рр., стали укладатися договори про співробітництво з іноземними науково-дослідними, проектно-конструкторськими установами. У 1985 р. 23 інститути АН БРСР проводили спільні дослідження із зарубіжними колегами. Аналогічну роботу проводили 10 вузів республіки.

Таким чином, у 1950-1980-і рр. розширилися міжнародні зв'язки Білорусі, удосконалювалися їхні форми та зміст. Усе це значною мірою сприяло підвищенню економічного, науково-технічного та культурного рівня республіки, посиленню соціально-економічного та духовного потенціалу білоруського народу, а також зміцненню дружби й взаєморозуміння між народами.

Література

- 1.Лейкин Э.А. Дружба. Сотрудничество. Братство: участие БССР во всестороннем развитии связей Советского Союза со странами социализма. Мн.: Беларусь, 1983. - 174 с.
- 2.Богомолов О.Т. Страны социализма в международном разделении труда. М.: Наука, 1980. - 368 с.
- 3.Белорусская ССР и социалистические страны: укрепление дружбы, сотрудничества, братства (1945-1987 гг.) / Г.Г.Сергеева, Л.В.Языкович, В.Е.Снапковский и др. Мн.: Наука и техника, 1987. - 443 с.; Новый этап экономического сотрудничества СССР с развитыми капиталистическими странами / А.И.Бельчук, Ю.С.Бегма, А.П.Огнев и др.; Отв. ред. А.И.Бельчук. М.: Наука, 1978. - 249 с.
- 4.Нарысы гісторыі Беларусі. - Ч.2. - Мн., 1995. - С.350.
- 5.История Белорусской ССР. - Мн., 1977. - С.508.
- 6.Нарысы гісторыі Беларусі. - Ч.2. - Мн., 1995. - С.410.

Морозов Р.Н., Самарская Е.В. Развитие сотрудничества Беларуси с зарубежными странами в послевоенное время.

Показаны основные направления сотрудничества Беларуси с зарубежными странами после Второй мировой войны. Рассмотрены формы таких отношений, проблемы белорусской дипломатии.

***Ключевые слова:** Беларусь, внешняя политика, культурные связи, международное сотрудничество.*

Morozov R.M., Samarskaya E.V. The development of the Belarus' cooperation with foreign countries in the postwar period.

The article presents the main directions of the cooperation between Belarus and foreign countries after World War II. It is considered a form of such relationship, the problems of the Belarusian diplomacy.

***Keywords:** Belarus, foreign policy, cultural communication, international cooperation.*

Морозов Руслан Миколайович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри українознавства Донецького юридичного інституту.

Самарська Олена Вячеславівна – магістр історії Донецького національного університету.

Рецензент: **Санжаров С.М.**, док. істор. наук, професор.

Стаття подана
15.02.2012